

Курган Я. М.

Політична система інформаційної цивілізації: політологічний аналіз спадкоємності

Розкривається сутність дії принципу спадкоємності у політичних системах інформаційної цивілізації, визначаються головні відмінності у спадковому варіанті систем різних історичних періодів та власне характер змін політичної системи зокрема.

Політична система протягом свого розвитку проходить складний, тернистий шлях перешкод та подолань. Не акцентуючи увагу на якості змін, зауважимо, що будь-яка система змінюється під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Власне внутрішнім поштовхом розвитку політичної системи є дія принципу спадкоємності, сутність якого полягає у процесі передачі спадкового інваріанту системам-нащадкам.

Питання про роль спадкоємності в історичному процесі становлення політичної системи інформаційної цивілізації має не тільки теоретичне, але й велике практичне значення. Якщо представимо в самому загальному вигляді механізм розвитку суспільства, то воно (суспільство) постає перед нами як єдність двох взаємопов'язаних моментів. З одного боку, кожна нова система ніколи не починає на порожньому місці, а засвоює ті цінності та здобутки (спадковий інваріант), які є результатом існування попередньої системи. Витягуючи з цієї скарбниці минулих століть зконцентровану в ній творчу енергію думок, досвіду та знання, система має можливість перетворити її на досягнення сьогодення. З іншого боку, ці успадковані сили й цінності самі, в свою чергу, є лише «сирим матеріалом» (К.Маркс) для виробництва нових цінностей.

Питання про сутність та роль спадкоємності в соціальному розвитку завжди так чи інакше привертала увагу дослідників, що вивчають економічну, політичну історію суспільства. До таких можна віднести, перш за все, монографічні роботи Е.Баллера, В.Батуріна, К.Буранова, А.Бушміна, В.Грініна, А.Зеленькова, Ф.Ісмаїлова, Н.Конрада, А.Ладигіної, З.Мукашева, Н.Неновськи, В.Рубанова, В.Стрельченко, Ж.Туленова, М.Хайруллаєва, Ю.Харіна, В.Чалояна, Е.Юсупова та ін.

Однак, у чистому вигляді питання наслідування спадкового інваріанту власне у політичних системах ми зустріли лише в роботі Яковця Ю.В. «Цикли. Кризи. Прогнози», хоча у вітчизняній науці проблемі зміни, трансформації та модернізації політичних систем приділяється достатньо уваги. Так, розробкою проблеми політичних систем займаються: сучасний стан політичних систем, що розвиваються — Р.Абдулатіпов, Г.Арбатов, Б.Венн, О.Дугін, А.Романюк, О.Зіновев, Г.Зюганов, С.Кара-Мурза, А.Колодій, Ю.Шведа, А.Подберьозкін, С.Наумкіна, Ф.Рудич, А.Білоус, С.Фадєєв, І.Чубайс; питання теорії соціальних та

політичних систем у нестабільних і перехідних станах — П.Сорокін, О.Бабкіна, В.Горбатенко, Є.Кубко, Л.Ларуш, Р.Матвеев, М.Михальченко, О.Чемшит [10,63].

У даній статті головним є визначення етапів та форм зміни у спадковому ядрі політичної системи на шляху становлення інформаційної цивілізації.

На сьогодні питання стосовно критерію розподілу історичного розвитку остаточно не визначено. Оскільки у кожній з існуючих теорій є як прихильники, так і опоненти. Вони досить переконливо відстоюють власну концепцію та наводять докази на доречність застосування саме власної, чи в підтримку існуючої усталеної класифікації.

Однак так чи інакше у цих теоріях спостерігається одна закономірність — всі вони намагаються пояснити та розділити історичний процес з метою виявлення законів розвитку. Однак критерії розподілу є змінними.

Певний час у науковій парадигмі домінуючим було так зване явище європоцентризму. Європоцентризмом називається культурофілософська установка, згідно з якою культурно-історичний розвиток Європи (Західної Європи) розглядається як зразок, своєрідний еталон «нормального», «правильного» розвитку, а культурно-цивілізаційна специфіка інших регіонів світу як вияв їхньої «відсталості», «недорозвиненості», яку рано чи пізно (за допомогою тієї ж Європи) вдасться подолати [11,6].

Серед розповсюджених євроцентристських підходів виокремлюють ліберальний та формаційний.

Ліберальний підхід до розуміння історії сукупність домінуючих в соціально-гуманітарних науках на Заході теорій та концепцій, згідно з якими історія розглядається як процес поступового вивільнення людини з-під залежності від природи, від іншої людини чи держави. Отже, критерієм поділу стало ступінь здобуття людиною свободи протягом історії людства. Серед сучасних концепцій цього змісту є теорія стадій, один з варіантів якої поділяє світову історію на періоди:

- первісного,
- аграрного,
- індустріального
- постіндустріального [11,7].

Формаційний підхід як перша цілісна інтерпретація історії був поширений з середини XIX ст., його основоположниками вважаються К.Маркс та Ф.Енгельс. Згідно з формаційним підходом вся історія людства розглядається як процес послідовної, об'єктивної, неминучої для всіх народів зміни 5 суспільно-економічних формацій:

- первіснообщинної,
- рабовласницької,
- феодалної,
- капіталістичної
- комуністичної.

Суспільно-економічна формація визначається як конкретно-історичний тип суспільства, що характеризується певним економічним базисом (певним типом виробничих відносин, насамперед відносин власності) або ж способом виробництва (продуктивні сили + виробничі відносини) і зумовленою ними політичною надбудовою (усіма не-

виробничими відносинами в суспільстві - типом держави, соціальною організацією, культурою тощо) [11,7].

Однак уже в середині ХІХ ст. накопичення знань про само бутні культури Сходу та інших незахідних регіонів світу сприяло появі наукової концепції локальних цивілізацій, яка й дала життя цивілізаційному підходові до історії. Ця концепція ґрунтується на визнанні одночасного існування різних за змістом, але рівнозначних і рівноцінних локальних цивілізацій.

По мірі розвитку соціально-гуманітарних та природничих наук цей підхід розвивався, уточнювався, видозмінювався. Ученими, що зробили видатний внесок у становлення цивілізаційної теорії, були: М.Данилевський, О.Шпенглер, А.Тойнбі, А.Тоффлер, Ф.Факкуяма, С.Хантингтон. серед вітчизняних науковців, що вдосконалюють та розповсюджують цивілізаційні ідеї, зазначимо Б.Єрасова, В.Косміну, Ю.Павленка, Б.Черняка, М.Кобіщанова, Г.Клімову, Г.Олеха, М.Моїсєєва, Д.Ісаєва, Ю.Яковця, С.Мартинюк, В.Ісаєва та інших.

Ісаєв В.Д. визначає цивілізацію як засіб існування людей та людського суспільства на основі техніки та технології, а також результат такого існування. «Все, що алгоритмізовано і може бути алгоритмізованим, все, що піддається рахуванню, що може бути раціоналізовано та впорядковано – всі результати такого засобу життєдіяльності людини і є Цивілізація. Вона – і зовнішні умови, і частина нашого внутрішнього життя» [9,27].

На думку Косміни В.Г. «цивілізація - це сукупність (навіть система) самобутніх і взаємопогоджуваних політичних, економічних, соціальних та духовно-моральних засобів (принципів та інституцій), за допомогою яких суспільство забезпечує свою життєдіяльність та усталеність у просторі (на певних територіях) і часі (протягом століть чи тисячоліть)» [11,14].

Продовжуючи автор зазначає, що «цивілізація зароджується у первісному (варварському) соціальному й культурному середовищі внаслідок розвитку й ускладнення суспільного організму, набуття ним цілісності, збалансованості і стабільності в політичній, економічній та духовній сферах. Цивілізація - це вже цілісний соціокультурний світ, це наповнення всього життя соціуму певним внутрішнім смислом (культурою). Для людей однієї цивілізації існують єдині смисли в усіх сферах їхньої діяльності» [11,14].

Як критерій цивілізації та цивілізованості Л.Г. Олех пропонує ступінь «зрілості суспільних відносин та іманентну якість цих відносин». При цьому автор підкреслює, що саме поняття акцентує увагу на сходячому розвитку людства. «Можна сказати, - пише Л.Г. Олех, - що цивілізація - це міра соціалізації людства, яка відбувається зараз у масштабах світового співтовариства» [16,45].

Досить болючим для науковців залишається питання стосовно розподілу цивілізацій. Так, М.Ю. Кобіщанов як основу диференціації цивілізацій пропонує рівень розвитку культури, і, у відповідності з ним, визначає декілька груп протоцивілізацій (південніше Сахари та у Міжозер'ї), «майже цивілізації» (ашанти, мосі в Західній Африці) і власне цивілізації (їх біля 20, серед них давньоєгипетська, римська та інші). Крім того, за формаційною ознакою вчений розділяє цивілізаційні цілісності, такі як первісність, феодалізм, що має ранню та зрілу фази,

і капіталізм (який включає нетрадиційні суспільні форми нового та новітнього часів). Дослідник пропонує відрізнити цивілізації і за походженням: первинні, що виростили на первісному ґрунті, і вторинні, які з'явилися на уламках попередніх (первинних) цивілізацій [17,136].

Пропонується цілий ряд інших критеріїв, включаючи ієрархічний, територіальний, технологічний та інші, комплексне використання яких все ж таки не дає змоги визначити залежність між людиною та типом її зв'язку із суспільством, адже класифікація типів цивілізації у її зв'язку із розвитком особистості є не розробленою.

Сьогодні з'являються нові напрямки як у розумінні самого явища цивілізації, виникнення яких пов'язане з усвідомленням єдності світового історичного процесу та відповідальності людства за долю світу, так і щодо критеріїв їх типологізації. У цьому руслі вже у другій половині ХХ ст. виникають концепції, які відображають ті кардинальні зміни, що починають відбуватися на цивілізаційному рівні [13,26-27].

Початок теоретичної розробки проблеми нового типу цивілізації, у напрямку якого рухається людство, пов'язаний із ім'ям Д. Белла, який залучив до наукового обігу поняття «постіндустріальне суспільство», проаналізувавши ті зміни в економіці американського суспільства, що стали очевидними в середині ХХ ст. (порівняно з індустріальним капіталізмом, який існував до «великої депресії» 1929-1933 років). Новий тип суспільства розглядався в раціоналістичних поняттях лінійного прогресу, економічного зростання, підвищення добробуту та технізації праці, внаслідок чого робочий час скорочувався. Але вже тоді виникають питання про доцільність безмежного зростання добробуту, тому що престиж володіння певними речами знижувався, особливо серед молоді.

С.Мартинюк, зазначає, що з кінця 60-х років термін «постіндустріальне суспільство» отримує нового змісту. Науковці підкреслюють такі риси нового суспільства, як масове розповсюдження творчої, інтелектуальної праці, якісне зростання обсягів наукового знання, а також збільшення інформаційних потоків, залучених до процесів виробництва, домінування в структурі економіки сфери послуг, науки, освіти, культури над промисловістю та сільським господарством за частиною у валовому національному виробництві та кількістю зайнятих, зміна соціальної структури [1;13].

Виникає цілий ряд інших назв цього типу організації соціального життя людини. Так, наприклад, у О. Тоффлера [18], це суспільство «третьої хвилі», у Д. Белла [2;3] – постіндустріальне суспільство, в межах котеждної цивілізації виокремлюють теорії Г. Мак-Люена – «глобальне село» та «електронний будинок» А.Тоффлера. Також існує група теорій, що пропагує становлення екорозумної цивілізації (перехід від техноцентризму (природа як майстерня) до екологізму (природа як храм), спрямований на збереження навколишнього середовища) та теорія цивілізації дозвілля. Автори останньої пропагують самовираження особистості, вільний час і дозвілля, приватне життя. У результаті змінюється характер праці і структура зайнятості. Робота перестає відігравати центральну роль у житті людей. Еталонний тип особистості – людина граюча, вільна від диктатури праці.

Крім зазначених виокремлюють наступні цивілізації майбутнього – кібернетична, технотронна, суспільство мереж та інші.

Але найбільш широкого застосування отримав сьогодні термін «інформаційне суспільство», що як поняття виникає у 80-ті роки у зв'язку з мікроелектронною революцією, яка розгорнулася.

Концепція інформаційного суспільства (Е.Масуда, Д.Мартін, Г.Молітор та ін.) займає провідне місце в сучасній науці. Вона змінила концепцію індустріального та постіндустріального суспільства та заснована на передумовах про те, що інформатика та інформаційна технологія виступають засобом зміни соціальної структури суспільства, виробничих сил, та утворення цілісної індустрії інформації [15,57-58].

Виходячи з положення про те, що сучасний етап розвитку людства стає перехідним від суспільства індустріального до інформаційного, ми повністю погоджуємося з думкою С.Мартинюк, яка висловлює низку аргументів на підтвердження наступу нової епохи інформаційної цивілізації.

Так, перший аргумент - це факт здійснення наукової революції, що якої відмічається багатьма науковцями [4;5;6;8;16;19]. Вона пов'язана із розвитком нових галузей пізнання (синергетики, кібернетики тощо) та зміною світоглядної парадигми, включення у яку принципів вірогіднішого стилю мислення докорінно змінює уявлення людини про саму себе, свої можливості, перспективи та місце і роль у загальній еволюції універсуму, створюючи таким чином ідеологічні засади не тільки для підвищення інтелектуальних можливостей «середньої» людини, але і сприяючи інтенсифікації інформаційних процесів, що виводить людство на якісно новий етап розвитку.

По-друге — це здійснення інформаційного вибуху, який фіксується фахівцями з середини ХХ ст., коли швидко зростання обсягів інформації починає сягати таких меж, що перетворюють її на головну продуктивну силу, тим самим прискорюючи здійснення процесів управління та їх ефективність.

По-третє, різкий стрибок у розвитку засобів комунікації та обробки інформації (створення комп'ютерів, комп'ютерних мереж різних рівнів, факсимільного та супутникового зв'язку тощо).

По-п'яте, переорієнтація економіки на обслуговуюче виробництво, пов'язане із здійсненням інформаційних взаємодій, ефективність яких дозволяє отримувати компаніям «третьої хвилі» прибутки вищі від прибутків нафтових корпорацій і компаній.

По-шосте, зростання ролі духовного виробництва у суспільному житті - науки та культури, акцентування на розвиток яких стає передумовою формування інформаційного суспільства як початкового етапу становлення інформаційної цивілізації.

По-сьоме, швидкий розвиток інформаційних технологій як засобу управління громадською свідомістю (виборчі, рекламні технології, нейролінгвістичне програмування, політичні PR - технології та інші у соціальній сфері).

По-восьме, це інтеграція держав, створення та укріплення глобальних зв'язків, у тому числі інформаційних, економічних, культурних, що створює додаткові можливості для вільної циркуляції інформації різного роду у межах світового співтовариства.

Виходячи з цього, автор визначає явище цивілізації нового типу, як інформаційну цивілізацію. «Інформаційна цивілізація, - пише Мартинюк С., - це такий тип організації соціального життя людини, такий

спосіб відтворення її соціальності, при якому домінуючою цінністю стає інтелект і духовний розвиток людини, а визначаючими факторами розвитку техніки та виробництва - інформація та знання. Це означає, що інформаційного характеру отримують усі зв'язки, які виникають між людиною та суспільством, відображаючи загально цивілізаційну спрямованість розвитку людської спільноти» [13,35].

Інформаційне суспільство — це суспільство, в якому соціально-економічний розвиток залежить, перш за все від виробництва, обробки, збереження, розповсюдження інформації серед членів суспільства. «Ми вступаємо у XXI ст., - пише М.Моїсєєв, - цивілізація якого буде пронизана електронікою подібно тому, як організм тварини — нервовими волокнами. Головне тут полягає у тому, що без відповідного розвитку рахувальної техніки ми не можемо розраховувати на вступ в еру «спрямованого розвитку» [14,198]. «На перший план тут вже поставлено не проблеми індустріалізації, а його інформатизації» [15,53].

Важливо зауважити, що інформаційний обмін, який стає системоутворюючим у суспільстві нового типу, існував завжди — і в аграрному, і в індустріальному суспільстві. Але його другорядне значення пояснювалося двома причинами: по-перше, порівняно невеликим (по відношенню до сучасного) обсягом інформації, що циркулювала у суспільстві, через його більш просту організацію, яка не вимагала надзвичайно великих потоків інформації, та, по-друге, низькою швидкістю здійснення інформаційного обміну, що цілком обумовлювалася можливостями засобів передачі інформаційних повідомлень, переважно обмежуючись біологічними можливостями людини та тварин [13,31-35].

Підкреслюючи важливе значення інформації у формуванні нового типу взаємодії людини та суспільства, вважаємо за необхідне пояснити зміст поняття інформації, на якому базуватиметься подальше дослідження.

Термін «інформація» має дуже широке поле визначень у сучасній науці. Він взагалі довгий час не визнавався філософською категорією, і суперечки щодо розуміння інформації не скінчилися ще і сьогодні.

Їх початок пов'язаний з ім'ям Н.Вінера, який визначив інформацію методом виключення: інформація - не речовина і не енергія, «це визначення змісту, отриманого від зовнішнього світу в процесі пристосування до нього» Л. Кершнер, доповнюючи цю течу, пояснює, що інформація є рух, не являючись матерією та енергією. Вступаючи у полеміку з ними, К. Вейцеккер приходить до ототожнення матерії та енергії з інформацією [13,37].

В дискусії з цього приводу взяли участь автори, які пропонували своє розуміння інформації. Так, Л. Бриллюєн інформацію пов'язав з ентропією, визначивши її як протилежність неупорядкованості. К. Шеннон звертається до аналізу конкретних видів інформації-комунікації та зв'язку, вважаючи, що саме завдяки ним і в процесі здійснення їх усувається невизначеність. У.Р.Ешбі висловлює думку про те, що інформація- це передача різноманіття; з точки зору інформатики, інформація- це оригінальність, новизна, тобто інформацією є лише таке повідомлення, яке може мати певний вплив на подальший розвиток подій, вчинків, шляхів розв'язання задач; прибічники синергетичного підходу до проблем інформації визначають її як міру складності структур (А. Моль) або вірогідність.

К.Штейнбух, аналізуючи проблему інформації, зауважує, що сам феномен свідомості передбачає циркуляцію та обробку інформації, адже свідомість - це процес отримання, перетворення та передачі інформації «Для феномену свідомості, - відмічає він, - характерні не категорії «матерія» та «енергія», а категорія інформації. Те, що ми спостерігаємо як духовні функції людини,... і є отримання, переробка, береження та передача інформації» [13,37].

Майже до середини ХХ ст. у вітчизняній науці поняття «інформація» (від лат. - ознайомлення, пояснення, поняття) означало відомості. Та вже академік А.Н. Колмогоров розглядає її як першооснову нових перспективних галузей науки та техніки (кібернетики, теорії управління та ін.), пов'язуючи це з передачею інформаційних функцій від людини до машин у найширших масштабах.

Серед вітчизняних науковців, що займаються розробкою питання «інформації» виділимо: Р.Ф. Абдєєва, П.В. Копніна, А.Д. Урсула, МІ. Сєтрова та інших.

Сьогодні інформація розуміється у двох аспектах: як форма відображення, що пов'язана з самокерованими системами; та як аспект, сторона відображення, яка може передаватися, ставати об'єктивованою [13,35-38].

Отже, ми вже зазначили, що стаємо на сторону прихильників теорії інформаційного суспільства та погоджуємось з розподілом історії людства на аграрну (з включенням доби первісного суспільства), індустріальну та інформаційну, який пропонують науковці сьогодні, і який, на наш погляд, виявляється найбільш продуктивним для визначення специфіки кожного типу цивілізації та дослідження процесу його виникнення.

Для нашого дослідження така типологізація є прийнятною ще тому, що дозволить нам більш чітко розкрити особливості прояву принципу спадкоємності у становленні політичної системи інформаційної цивілізації, з детальним аналізом змін.

Спробуємо проаналізувати становлення інформаційної цивілізації шляхом аналізу існування, модернізації та розвитку політичних систем аграрного та індустріального періодів. Одразу хотілося б зазначити, що ми будемо намагатися віддавати пріоритет у розгляді політичній системі, що є об'єктом нашого дослідження, однак оскільки становлення інформаційної цивілізації ми не можемо обмежити лише сферою політики, так чи інакше будемо торкатися інших сфер суспільства.

Оскільки історичний шлях політичних систем є досить тривалим у часі вмістити аналіз на формат статті є непомірним завданням, тому для кращого розуміння та спрощення завдання ми виокремили критерії аналізу розвитку політичної системи та уклали отриманні матеріали у вигляді таблиці (див. Табл 1.).

Ми вже зауважили, що аграрне суспільство будемо розглядати з включенням у нього **доби первісного суспільства**. Почнемо з нього, оскільки вважаємо його зачатком розвитку політичних відносин, та оформлення їх в майбутньому у цілісну, структурно складну систему.

Так, бронзове століття принесло нам власне виникнення держави та права. В цей час прийнято говорити про зачатки існування цінностей демократії, які й проявилися у виникненні перших груп чи осіб, яким було надане право вирішувати виникаючі питання на користь пле-

Таблиця 1.
Порівняльна таблиця політичних систем різних історичних епох

КРИТЕРІЇ	АГРАРНЕ		ІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО	ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО (Перехідний період)
	Первісне суспільство	Власне аграрне		
Нормативна підсистема	Звичасве право, виникнення основ римського права	Римське право та загальнодержавне право, засноване на принципах спадкоємності влади	Становлення теорії суспільного договору, всезагальне виборче право	Верховенство права, демократична виборча система, становлення міжнародного права
Суб'єкти влади	Голова роду, старійшини, шамани; пізніше – цар, фараон, імператор, наближенні до них та представники вільних громадян	Король, наближенні (міністри та власники феодин), влада церкви, представники станів	Президент (або король), парламент та політичні партії, представництво буржуазії у владі, виникнення партій, що захищають інтереси пригнічених прошарків	Президент (або король), парламент та політичні партії, можливий вплив Міжнародних організацій та Союзів, ЗМІ
Переважаючі форми правління	Порівняна демократія (грецькі поліси та держава Інків), деінде - деспотії (переважно на Сході)	Воєнна демократія(період роздробленості в Середньовіччі); Станова монархія; Абсолютна монархія, з обмеженням влади феодинів	Буржуазна демократія, з переходом пізніше у тоталітарні режими (виникнення фашизму, комунізму); формування національних держав	Переважно демократичні засади управління з посиленням ролі міжнародних організацій та союзів
Структура державного апарату	Влада ділиться на: <i>верховна влада</i> (цар, фараон, імператор); <i>група наближених</i> (міністри, візирі, намісники в регіонах); <i>судова</i> (судді, тюремники та поліція); <i>воєнна</i> (воєнні головуючі та загони)	Верховна влада(король); наближенні (міністри, феодини); представники церкви та представники від кожного стану у владі	Розподіл влади на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову;	Затвердження нової структури на принципі розподілу влади та принципу балансу влади
Особливості політичної системи	Племінне самоуправління з колективним прийняттям рішень (суд черепків, Рада 500); розподіл влади за демократичними принципами	Виникнення представницьких органів, з представниками від кожного прошарку	Політичний плюралізм виникнення демократичних інститутів та масових партій	Розпад партій тоталітарних режимів, потяг до міжнародного співробітництва та міжнародної влади
Домінуючі цінності	Вільний громадянин	Віруючий громадянин	Вільна особистість, але...Відбувається дифузія цінностей	Розумна, вільна людина
Панівна ідеологія	Становлення свободи та демократії	Релігійна догматика переважає, домінує релігійна нетерпимість	Збереженням релігійного розподілу, зростає роль національно-етнічної приналежності	Домінування глобальної комп'ютерної культури, Людина-Світу

мені. Загалом, родоплемінна демократія базувалася на кровноспоріднених зв'язках, спільній власності та простій демократичній діяльності.

Подальше втіленням влади стають ради старійшин як «перших серед рівних», голова роду або вождь племені. Але не дивлячись на те, що всі вони були обрані по принципу старшинства і влада їх засновувалася скоріше на моральному авторитеті, ніж на майновому принципі, їх поява дає змогу підтвердити вищезазначене про перші виокремлення груп, які були наділені правом управляти та вирішувати проблеми своїх соплеменників, враховуючи їх інтереси. Так родоплемінна демократія стала початком формування засад професіоналізму в політичній сфері суспільства, яка своєю появою означила певне коло людей, які могли бути причетними до управління.

Разом з «неолітичною еволюцією», появою землеробства та скотарства людство переходить у нову стадію розвитку від привласнюючого до відтворюючого господарства. Виникли реальні засади для появи майнової та соціальної диференціації, що привело до розколу суспільства на класи й появи державно-організованого суспільства (першим серед яких була Афіньська республіка). Як наслідок, отримана влада стала змінюватися й приймати нові, непридатні їй риси. Утворюються «Віче» - збори голів родин та старійшин, що було відомою практикою, що закріпилася у звичаях. Тут потрібно вказати на перший прояви дії принципу спадкоємності в політичній системі завдяки звичаям, що дозволяли зберігати усталений лад в родоплемінному суспільстві. Однак, в цей час змінюється характер відношення правлячої групи до влади, а саме у осіб, які знаходилися у «керма» почали виникати інші пріоритети, а ніж загальне благо народу. [12,4].

Поява нових класів відобразилася на розподілі влади у суспільства. Державний апарат тепер можна вже було поділити на певні сфери впливу. На чолі держави стояв фараон, цар, імператор, що ототожнював у собі верховну владу у суспільстві, допомагала йому в управлінні так звана група приближених, до яких входили візирі, міністри та намісники в регіонах. Виникає судова влада, судді, тюремники, поліцейські та воєнна влада — воєнні головуючі та загони військових. В основі державного управління лежали принципи римського права. В цей час спостерігається розробка перших правових норм (Кодекс Хаммурапі, Архашастра, Мистецтво війни та ін.). Політичний устрій в світі базувався здебільшого на засадах порівняної демократії (грецькі поліси та держава інків), хоча й зустрічалися деспотії — переважно на Сході. Також досить цікавим є факт появи в цей період політики, що висловлювала інтереси певного прошарку суспільства в боротьбі за владу. З затвердженням поняття «громадянина», що пов'язаний з іншими вільними громадянами загальними інтересами, працями та традиціями.

Загалом цей період вважається століттями становлення свободи та демократії. Принцип спадкоємності спрацював тут у вигляді наступних фактів:

По-перше, це існування кровноспоріднених зв'язків.

По-друге, успадкування основ римського права, як провідного для більшості держав (так званий імітаційний характер розвитку системи).

По-третє, закріплення гілок влади, представницьких органів та головної цінності суспільства — вільного громадянина.

З початком **перехідного періоду** зазнають зміни головні цінності вже сформованої політичної системи. Відбувається трансформація родоплемінних відносин, політичних інститутів та формування нових соціальних сил. Виникає та посилює свою міць станова монархія (влада у всьому станові дворянства). Розширюється група наближених до верховної влади, в яку входять васали короля, які очолюють владу на місцях, кожний у своєму феоді. Це зумовило поліцентризм (багатоцентровість) у системі володарювання. Політика — це діло короля та його помічників — міністрів та крупних феодалів. Також в період переходу посилюється роль церкви в політичному житті суспільства, що активно підтримує владу короля цінності воєнної демократії, що визріли в цей період.

Зі **становленням аграрного суспільства** не втрачаються однак вже здобуті цінності вільного громадянина та існування представницьких органів. Підтвердженням чого є представництво кожного окремого стану в представницьких органах в період роздробленості Середньовіччя.

У період Середньовіччя (VI — XV ст.) затвердилося панування авторитарних, переважно монархічних, форм державного правління. Саме слово «демократія» зникає з політичного лексикону майже на двісті років. Вся влада мала належати одному правителю — монарху, якою його наділила церква. Політична думка Середньовіччя була цілком присвячена пошуку нового порядку, поміркованої форми правління, потреби у покірності закону. Влада у цей період осмислювалася як здійснення божого промислу.

До XV ст. остаточно закріплюється абсолютна монархія (що базувалася на принципі спадкоємності влади від батька до сина) та з'являються парламенти, як органи станового представництва від дворянства та духовенства. Обмежуються вольності феодалів, знищено кордони феодалів, зміцнено центральні державні інститути. Серед змін у культурологічному ядрі визначимо, прагнення церкви пошуку нової ідеології, що виразилася у основних ідеях, що відстоювала католицька церква в цей період: ідея свободи особистості (віруючої); про походження державної влади із суспільного договору між віруючими; про народний суверенітет та про людину як найкраще з Божих творінь, гідне прославлення (поступка Відродженню). В добу відродження формуються нові цінності — гуманізму та визнання та пошук індивідуальності.

Переходу до індустріального суспільства зумовили, на наш погляд, криза абсолютизму, виникнення нового класу — буржуазії, з претензією на політичне лідерство та поява теорій суспільного договору (Локк Дж., Т.Гоббс, Ж.Руссо). Так, у Новий час (XVII-XIX ст.) повернення до демократії характеризувалося виникненням класичної теорії демократії, сформульованої утилітаристами, яка спиралась на ідеї античності, але мала інші принципи.

Дж. Локк в своїй книзі «Два трактати про державне правління» вперше говорить про те, що народ є повним носієм влади, але владі він передає лише ті права, що пов'язані з діяльністю правосуддя, здійсненням виконавчих функцій управління державою та відносин з іншими державами. Як наслідок — розподіл влади на законодавчу (парламент), виконавчу й федеральну. Виникає необхідність у розподілі певних повноважень між різноманітними установами, які призначені приймати рішення стосовно державних питань, та виконувати волю більшості,

яка наділяє їх цими повноваженнями. Звідси розподіл влади на гілки. Але до такого розподілу влади на гілки людство прийшло не одразу. Знадобилося багато часу для таких, корисних в державному управлінні, змін [7,168-169].

Ж.Ж.Руссо у «Суспільному договорі, чи принципи політичного права» висловлює основну ідею «суспільного договору», якою також є ідея народу як суверена — носія верховної влади. Зокрема він проголошував, що свобода людей є їхнім природним правом, а тому індивід не має права розпоряджатися собі подібними. Лише за згодою індивідів утворюється колективне ціле, яке постає як узагальнена «суспільна особа». Учасники договору є «народом», окремі особи — «громадянами», які підвладні державним законам. Концепція відомого енциклопедиста передбачала, що *на чолі держави стає правляча еліта*, яка укладає з народом договір, та в разі порушення правлячою елітою цього суспільного договору з народом, останній має право скинути її та побудувати владу на засадах громадянського, республіканського устрою [12,8].

Індустріальну добу можна вважати оновленою в усіх сферах суспільного життя та в політичній зокрема. Серед духовних цінностей головне місце займають цінності протестантизму, спостерігається встановлення широкої демократії, з провідною ідеологією лібералізму, хоча в той же час виникають та певний час користуються попитом антиліберальні теорії — комунізм та фашизм.

В політичній сфері спостерігається встановлення буржуазної демократії, що базувалася на принципі розподілу влади на три гілки: виконавчу, законодавчу судову. Індустріальне суспільство є добою затвердження буржуазного політичного господарювання та національних держав, а також розповсюдженням капіталістичної системи і виникненням масових політичних партій.

Згодом спостерігається визрівання буржуазного ладу, становлення капіталізму та імперіалізму, що к початку ХХ ст. призведе до політичної кризи, наслідком якої стало становлення тоталітарних режимів, двох світових війн, масових революцій та Холодної війни між двома світовими системами.

Друга половина ХХ ст. доба становлення громадянського суспільства, що спроможне розв'язувати суспільні проблеми без участі держави, а також встановлення певних правових норм та гарантій для приватних власників та допущення певних соціальних верств до управління державної - широкого виборчого права.

В цей час спостерігається збереження релігійних відмінностей та зростає роль національно-етнічної приналежності, як наслідок виникають політичні партії переважно парламентські, а також партії, що стають представниками пригнічених станів населення, що робили ставку на знищення існуючого устрою, створення нового суспільства.

Здобутки ядра політичної системи індустріального суспільства: розподіл влади, утворення демократичних інститутів, всезагальне виборче право, пріоритет прав людини, велика роль науки, зростання можливостей розповсюдження культури та дифузії цінностей.

Перехідний період до інформаційної цивілізації.

Перехідний період до інформаційної цивілізації датують 70-ми роками ХХ ст., але чи завершився процес становлення інформацій-

ної доби сьогодні не визначено остаточно. Процес інформатизації суспільства набув глобального характеру та є стрижнем науково-технічного та соціально-економічного розвитку процес інформатизації особливо є характерним для більш розвинених в технічному відношенні країн, де він впливає суттєво на їх життя.

Так, З. Бжезинський відмічає, що нині найрозвинутіші індустріальні країни, в першу чергу США, починають переходити від індустріальної стадії розвитку епохи, коли техніка, в тому числі й електроніка стають основним фактором, який визначає соціальні зсуви, зміну моральних цінностей, соціальної структури, суспільства в цілому [15,54].

Для аналізу процесу переходу до інформаційного суспільства особливо цікавість представляє праця Д. Бела «Третя технологічна революція та її можливі соціально-економічні наслідки». В ній автор виокремлює основні інноваційні технологічні процеси, що лежать в основі переходу до інформаційного суспільства:

- Перехід від механічних, електричних та електро-механічних системи до електронних, в результаті яких відбулося «редуцировання» конструктивних елементів та зростання швидкості передачі інформації;
- Мініторизація, тобто значне зменшення величин конструктивних елементів, що проводять струм або перетворенні струмові імпульси;
- Дігіталізація, тобто дискретна передача інформації через штрихові коди;
- Програмне забезпечення, що дозволяє одночасно вирішувати різні завдання без знання будь-якої мови на персональному комп'ютері.

В умовах прискорених темпів розвитку, швидкого переходу до ринкової економіки, масової демократизації, швидкої диференціації та дефуркації суспільних процесів починають діяти потужні фактори, що призводять до зміни характеру спадкоємності: у людини спостерігається виникнення нового, більш динамічного та адаптативного менталітету з великим інноваційним потенціалом, що в свою чергу вимагає оволодіння сучасними механізмами відтворення та використання різноспрямованої інформації, що неминуче призведе до докорінним змінам у культурологічному ядрі власне системи, що є потужним фактором нового інноваційного циклу. Людина сьогодення, яка у зв'язку з глобальною комп'ютеризацією світу та розширення доступу до інформації, може відчувати себе Людиною-Всесвіту. У зв'язку з такою поінформованістю головною цінністю стає не лише «володіння інформацією», а й творча її реалізація. Пріоритетним стає знання не лише професії, а й здатність людини відтворювати знання в інших галузях, тобто бути широко розвиненою.

Зміни, що відбуваються в політичній системі тим більш докорінні, чим більшого динамізму вони вимагають від політичної системи та її спадкового інваріанту, що еволюціонували протягом тисячоліть хоча й повільно, але в правильному напрямку. Без трансформацій в культурологічному ядрі, неможливим би було вийти з криз, які ці зміни супроводжували.

В сучасних умовах із швидкою зміною швидкостей такі трансформації, які можливі на основі використання найновіших інформаційних технологій, що стали потужним фактором модернізації політичної системи.

Спостерігається монополізація політичного життя, зникають багато партій, перед цим на певний проміжок часу відтворившись. Втратили власне вагу партії, що були базою тоталітарних режимів. Характерною ознакою стає політичний плюралізм, виникнення великої кількості партій та рухів, що постійно ведуть виборчу боротьбу за владу. В той же час провідною тенденцією є апатія виборців. В деяких країнах спостерігається криза державності та зміна структури влади – затверджується принцип розподілу та балансу влади, децентралізації влади.

В основі механізму реалізації державних прав панує демократична виборча система. Серед домінуючих цінностей інформаційного суспільства перехідного типу виокремлюють цінність верховенства права як всередині держави, так і галузі міжнародних відносин. Також в міжнародній політиці спостерігається відмова держав - лідерів (Велика вісімка) від диктатури однієї держави, намагаючись шляхом переговорів дійти згоди по питанням, що розглядаються. В зв'язку з цим посилюється роль міжнародних організацій та міжрегіональних союзів.

Визначаючи фактор дії принципу спадкоємності в рамках інформаційної доби треба зазначити наступне: спостерігається повернення політичної системи до норм та традицій минулих поколінь систем, таких як демократія, свобода особистості. Серед здобутих цінностей зазначимо: свобода вибору, ринок, освіта, професіоналізм та розумне керівництво.

Таким чином, в період переходу до інформаційної цивілізації дія принципу спадкоємності проявляється у наслідуванні цінностей, більшість з яких вже нам відомі та відтворенні нових, раніше невідомих. З цього ми починали нашу статтю, так і хотіли б завершити, оскільки вважаємо, що це найповніше відображає власне сутність принципу спадкоємності. Серед пріоритетних напрямків наступних пошуків можемо виокремити дослідження змісту спадкового ядра усателеної інформаційної цивілізації.

Література

1. Алтухов В.А. Философия многомерного мира //Общественные науки и современность. – 1992 - №1. - С. 15- 27.
2. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства// Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія. – К.: Либідь, 1996. – С.194-250.
3. Белл Д. Социальные рамки информационного общества: Пер.с. англ.// Новая технократическая волна на Западе/ Сост. П.С.Гуревич. – М.: Прогресс, 1986. – С.330-342.
4. Бех В.П. Генезис соціального організму країни. - 2-е вид. доп. - Запоріжжя: «Просвіта», 2000. - 288с.
5. Бех В.П. Социальный организм. - Запорожье: РА «Тандем-У», 1998. - 186с.
6. Бех В.П. Человек и Вселенная. - Запорожье: РА «Тандем-У», 1998. – 144 с.
7. Брайс Д. Современные демократии. М., «Прогресс», 1992. – 203 с.
8. Добронравова И.С. Синергетика: становление нелинейного мышления. - К.: Либідь, 1990.- 147 с.
9. Исаев В.Д. Человек в пространстве цивилизации и культуры. – Луганск: Світиця, 2003. – 188 с.
10. Калініченко М. Влада громадянського суспільства: Монографія. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 175 с.

11. *Космина В.Г.* Вступ до історії сучасної цивілізації: Конспект лекційного курсу: Навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей. – Запоріжжя: Просвіта, 2002. – 76 с.
12. *Курган Я.М.* Професіоналізм в процесі демократизації політичної сфери суспільства: історичний аналіз. // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: Зб. Наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – Випуск 3. – С.3 -12.
13. *Мартинюк С.Є.* Генезис інформаційної цивілізації. – Запоріжжя: Просвіта, 2002. – 150 с.
14. *Моисеев Н.Н.* Человек и ноосфера. М., 1990.
15. *Негодаев И.А.* На путях к информационному обществу. - Ростов-на-Дону, 1999.
16. *Олех Л.Г.* Цивилизация и революция. - Новосибирск: Наука, 1989.
17. *Павленко Ю.В.* Історія світової цивілізації: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1996.
18. *Тоффлер А.* «Третя хвиля»// Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія. – К.:Либідь, 1996. – С.275-344.
19. *Чипорович А.* Человек как участник целостного, саморазвивающегося потока жизни на Земле // Общественные науки и современность. - 1993. - № 6. - С. 98 – 109.

Курган Я.Н. Политическая система информационной цивилизации: политологический анализ преемственности

Раскрывается сущность действия принципа преемственности в политических системах, определяются главные отличия в наследственном инварианте систем различных исторических периодов, а также характер изменений политической системы в целом.

By an author was exposed the essence of action principle of succession in the political systems of informative civilization, determined differences of succession in history and character of changes of the political system.

Kurgan Y.N. Political system of informational civilization: politician analysis of succession

Essence of succession principle in political systems is shown, principal differences in inheritance invariante of systems during different historical periods are determined, as well as the character of changes of the political system as a whole.